

ДА НЕКАТОРЫХ ПРАБЛЕМАЎ ВЫКАРЫСТАННЯ СПАДЧЫНЫ РОДУ ПШАЗДЗЕЦКІХ ЯК УНІКАЛЬНАГА ГІСТОРЫКА-КУЛЬТУРНАГА РЭСУРСА ЗАСЛАЎЯ

ІГАР ЖАЛТКОЎ

Анотацыя: Артыкул прысвечаны даследаванню спадчыны знакамітага магнацкага роду Пшаздзецкіх, якія пакінулі яркі культурны след на прасторах былой Рэчы Паспалітай абодвух народаў (Беларусі, Польшчы, Літве і Украіне), а таксама распрацоўцы падыходаў да яе інтэрпрэтацыі з мэтай “перазагрузкі Заслаўя” як гісторыка-культурнага і турыстычнага рэсурсу. “Перазагрузка” іміджу павінна стварыць пэўную матывацыю як для інвестараў, так і для турыстычнага бізнесу.

Ключавыя словы: спадчына, Пшаздзецкі, Заслаўе, архіў, мецэнат.

THE ROLE OF PRZEŹDZIECKI HERITAGE AS A UNIQUE HISTORICAL AND CULTURAL RESOURCE OF ZASLAŪJE

Abstract: The article studies the heritage of the Przeździecki famous magnate family who made a large cultural contribution to the Commonwealth of Both Nations (Belarus, Poland, Lithuania and Ukraine). The author develops approaches to its interpretation in order to “reset” Zaslauje as historical, cultural and tourist resource. This “reset” can make the area attractive both for investors and for the tourist business.

Keywords: Heritage, Przeździecki, Zaslauje, Archive, Patron of Art.

Заслаўе – гэта беларускі горад з выбітнай гісторыяй, поўнай яркіх і знакавых для Беларусі падзей, звязанай з біяграфіямі гістарычных асоб, якія маюць значэнне як для Беларусі, так і для Польшчы, Літвы, Украіны, Італіі і Расіі. Прычым адметнай з’яўляецца ня толькі гісторыка-культурная спадчына горада, але і яго культурны ландшафт, і зручнае геаграфічнае размяшчэнне. Аднак на сённяшні дзень гісторыка-культурны патэнцыял Заслаўя не раскрыты ў поўнай меры. Як не парадаксальна б гэта прагучала, галоўная прычына такой сітуацыі заключаецца ў недахопе інфармацыі пра генезіс гісторыка-культурнага ландшафту, праз недастатковую колькасць навуковых даследванняў апошняга.

Адным з самых праблемных у гэтым сэнсе рэсурсаў з’яўляецца спадчына графскага роду Пшаздзецкіх, якія валодалі горадам у эпоху Асветніцтва – другой палове XVIII стагоддзя. Хоць Пшаздзецкія афіцыйна валодалі Заслаўем усяго 60 гадоў аднак менавіта яны змянілі аблічча Заслаўя, ператварылі яго ў адзін з найбуйнейшых гаспадарчых і культурных асяродкаў Міншчыны (Гаранская, 2000). Таму спадчына слаўтага роду магла б стаць адным з асноўных элементаў культурна-гістарычнага ландшафту не толькі Заслаўя, але і ўсёй Міншчыны, узмацніць яе турыстычны патэнцыял.

Асноўным абмежаваннем на шляху да поўнага раскрыцця патэнцыялу спадчыны Пшаздзецкіх ёсць істотны недахоп інфармацыі, як тэкставай, так і візуальнай. Галоўны даследчык чынаў слаўтага роду спадарыня Таццяна Гаранская ад самага пачатку сутыкнулася з невырашальнай праблемай: архіў роду Пшаздзецкіх, што перад вайной месціўся ў іх жа палацы ў Варшаве амаль цалкам згарэў у верасні 1939 года (Гаранская, 2000). Апошняму ўладальніку палаца і захавальніку архіва графу Раймунду Пшаздзецкаму ўдалося выратаваць невялікую частку архіва, аднак да сёння невядома, ці знаходзіліся там дакументы, звязаныя з заслаўскім перыядам гісторыі роду.

Таму, ацэньваючы тытанічную працу, праведзеную спадарыняй Гаранскай, нельга не заўважыць, што ў яе тэкстах мы бачым шмат імаверных рэканструкцыяў, якія былі зроблены на падставе інфармацыі, што знаходзіся ў нешматлікіх дакументах з той пары, прысвечаных Заслаўю, такіх, як інвентар Прушынскіх ад 27 кастрычніка 1867 года; малюнак панарамы Заслаўя Леона Баратынскага ад 22 лютага 1859 года, на якім прасочваюцца выявы палаца; мапа Заслаўя 1812 года; а таксама звестак з іншых, ускосных крыніцаў, як, напрыклад, даследванне Дзмітрыя Даўгялы “Заслаўе на Меншчыне” 1926 года ды даследванне Э. Ланчавіўса “Папера Літвы XV–XVIII стагоддзя” (Гаранская, 2000).

Галоўная візуальная рэканструкцыя ў працах спадарыні Гаранскай датычыцца палацава-паркавага комплексу Пшаздзецкіх, арыгінальнай

выявы якога не бачыў аніводзін сучасны даследчыку Беларусі. З тэкстаў спадарыні Гаранскай вынікае, што рэканструкцыя праводзілася на падставе дадзеных з інвентароў, аднак, на жаль, не прыводзіцца аніводнай спасылкі з указаннем старонкі, раздзела інвентара, дзе можна было б знайсці апісанні параметраў пабудоваў і гэтак далей, пры ўказанні на месца знаходжання палаца няма выяваў хаця б часткі гістарычнай мапы (хаця б таго ж Заслаўскага графства ўзору 1812 года). Няма таксама канкрэтных спасылак на тэксты з ускосных крыніц. Адзінай крыніцай, што звязана непасрэдна з родам Пшаздзецкіх і на якую спасылаецца аўтарка, ёсць тэстамент Антонія Пшаздзецкага (Гаранская, 2000).

Род Пшаздзецкіх хоць і паходзіць з паўночна-ўсходняй Мазоўшы, аднак мае глыбокія карані ў нашай зямлі. Як піша ў сваёй кнізе Анджэй Бернацкі, мазавецкі шляхціч Пётр Павал Пшаздзецкі *“ў 1616 годзе пасля смерці першай жонкі і заняпаду гаспадарства прадаў ўсё што меў і выправіўся ў Трокі, каб праз год пабрацца з Ганнай Кіеўліч”* (Biernacki, 1980). Нашчадак Пятра Антоній Пшаздзецкі ўзяў шлюб з адной з найбагацейшых нявестаў Рэчы Паспалітай – Кацярынай Агінскай (па маці Вішнявецкай), які паспрыяў ягонаму ўзнесенню на вяршыню сацыяльнай піраміды, а набыццё Заслаўя за фантастычную на тыя часы суму – 600 тысяч злотых – дало яму графскі тытул. Такім чынам, напрыканцы XVIII стагоддзя Пшаздзецкія былі аднымі з найбуйнейшых абшарнікаў на тэрыторыі Рэчы Паспалітай і адным з найбольш уплывовых родаў, бо, дзякуючы ўдалым шлюбам, парадніліся з Храптовічамі, Радзівіламі, Тызенгаўзамі і Мастоўскімі (Minakowski, 2011).

У XIX стагоддзі род Пшаздзецкіх працягваў актыўную дзейнасць на дзяржаўнай, вайскавай і навуковай нівах. Кароль Пшаздзецкі, адзін са спадкаемцаў Заслаўя і Смаргоняў падчас вайны 1812 года на ўласныя грошы ўзброіў і далучыў XVIII полк Літоўскіх уланаў да Вялікай арміі Напалеона, а пасля гэтага стаў начальнікам Мінскай паліцыі, ваяваў пад Беразіной і Лейпцыгам. Аляксандр Нарцыс Пшаздзецкі – выбітны гісторык і археолаг, вядомы мецэнат і драматург, разам з жонкай Мар’яй Тызенгаўз заснаваў першую публічную бібліятэку ў Варшаве (Chmiel, 1890; Leniek, 1883).

Даследуючы заслаўскую спадчыну Пшаздзецкіх, трэба помніць, што хоць прадстаўнікі роду дасягалі грамадскіх, навуковых і культурных вяршыняў па-за межамі Заслаўя, менавіта яно было радавым гняздом і адпраўным пунктам для далейшага развіцця роду. Думаецца, што на гэта варта абавірацца падчас вызначэння мэтаў і задач інтэрпрэтацыі спадчыны Пшаздзецкіх у Заслаўі, а таксама яе метадаў і шляхоў. Гэта дазволіць, між іншым, правесці “перазагрузку” іміджу Заслаўя, у якім раней націск клаўся на падзеі часоў Полацкага княства, часткова на пе-

рыяд Рэнэсанса і Рэфармацыі – жыццё і дзейнасць Глябовіча, Буднага, а таксама на этнаграфію, тады як перыяд Асветніцтва, Новага часу, адкуль паходзіць сучаснае Заслаўе – ад горадабудаўніцтва да гаспадарчай структуры, заставаўся практычна “па-за кадрам”. “Перазагрузка” іміджу павінна стварыць пэўную матывацыю як для інвестараў, так і для турыстычнага бізнэса.

Бібліяграфія

1. Гаранская, Таццяна (2000). “Антоні Тадэвуш Пшаздзецкі”. Памяць, *Заслаўе*. Мінск: БЕЛТА.
2. Гаранская, Таццяна (2000). “Нашчадкі Антонія Пшаздзецкага”. Памяць, *Заслаўе*. Мінск: БЕЛТА.
3. Bernacki, Andrzej (1980). *Zbiory Przeździeckich*. Warszawa. 1980.
4. Chmiel, Adam (1890). *Zbiór dokumentów znajdujących się w Bibliotece hr. Przeździeckich w Warszawie*. Warszawa.
5. Leniek, Jan (1883). *Sobieszciana z archiwum hr. Przeździeckich w Warszawie*. Kraków.
6. Minakowski, Marek (2011). *Elita Rzeczypospolitej. Tom II. Elita wileńska*. Kraków: Dr. Minakowski.
7. Minakowski, Marek. *Genealogia potomków Sejmu Wielkiego* URL: www.sejm-wielki.pl
8. Przeździecki, Rajmond (2003). *Aleksander Przeździecki: historyk literat z XIX w.* Warszawa: Adam Marszałek.